

Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem folyóiratának sorsfordulóiról olvashatunk.

A kötet egyetemi tanárok, előadótanárok, neurológusok, gyógyszerészek, belgyógyászok, rangos szakemberek tollából született. A szerzők listájának jegyzékét hiányolom, amely hasznossá válhatna a különböző tanszékeken betöltött funkciók nemzetiségi arányának feltérképezésében. Az egyes tanszékek és klinikák bemutatásában viszont megtaláljuk a teljes tanszemélyzet felsorolását.

Az emlékkönyv 284 oldal terjedelmű, és közel száz szerző munkáját foglalja egybe. A szerzők hangsúlyt fektetnek a minőségi oktatás bemutatására,

amely függ a diákok létszámától, a tanári állások keresettségétől, az ezeket elfoglalók felkészültségétől, szakmai elismertségétől, tudományos tevékenységétől. A kötet által a szerzők az egyetem múltját vizsik át a jelenbe. A marosvásárhelyi orvosi és gyógyszerészeti egyetem átfogó, 2015-ig tartó történetének dokumentumát vehetjük kézbe. Reméljük, a 80. évfordulóra ismét egy olyan kiadvánnyal járulnak hozzá a marosvásárhelyi magyar nyelvű orvos és gyógyszerészképzés történetéhez, amely a törésvonalak ellenére is továbbviszi azt.

Tatai Orsolya

A változó jelenről. Naprakész gondolatok örökségről, kultúráról és kisebbségi viszonyokról

*Árpád Töhötöm Szabó – Mária Szikszai (eds.): Cultural Heritage and Cultural Politics in Minority Conditions.
Krizsa János Ethnographic Society – Intervention Press, Cluj-Napoca– Aarhus, 2018. 264 old.*

Amikor az ember magyar, erdélyi kutatók, szakemberek idegen nyelven kiadott munkáját veszi a kezébe, mindig van benne egy aprócska félelem. Nemzetközi kommunikációs nyelven, azaz világnyelven publikálni kihívás. Nem csak azért, mert gyakran a szöveg szerzője nem a saját nyelvén ír (bár tény, hogy sokszor – esetünkben is – inkább fordításokról beszélhetünk), az igazi nehézséget az jelenti, hogy hogyan találják, találjuk meg a középutat. A középutat, mely által egy szaktudományos cikk egyszerre élvezhető annak, aki ismeri a kulturális, történelmi és politikai kontextust és annak, akinek csak sejtései vannak az erdélyi, romániai magyar, szász, csángó – a kisebbségi – viszonyokról.

A Szabó Árpád Töhötöm és Szikszai Mária által szerkesztett kötet is ezzel a kihívással szembesül. Örökségről, kultúráról beszél, arról, ami

minden népnek a sajátja, sablonosan szólva legföltettebbje, privátja, úgy, hogy szeretné, ha az amerikai antropológus, a francia szociológus és a csíkszentdomokosi néprajzkutató számára egyaránt izgalmas és informatív lenne. Ám tény, hogy ennek a könyvnek minden nehézsége ott van már a címben: örökség, politika, kisebbségi viszonyok. Már maguk a címszavak is meghatározást igényelnek, pontos körülhatárolást. A szerzők rövid, néhány soros bemutatása után, Szabó Árpád Töhötöm előszava és Keszeg Vilmos bevezető tanulmánya igyekszik ezeket a feladatokat ellátni.

Keszeg Vilmos közel harmincoldalas tanulmánya egy tipikus „alpmű”, nemcsak a könyv bevezető tanulmánya, hanem bevezetés a romániai magyar néprajzkutatás történetébe, hagyományába. Leírja a magyar néprajzkutatás történetét egészen a 19. század eleji kezdetektől, a táncházmozgalom

részletes bemutatásán át napjainkig, akár olyan közismert, közkedvelt elemeket is kiemelve, mint a *Fölszállott a páva* tévéműsor. Keszeg szövegének egyik kiváló jellemvonása, hogy egyszerre ismertet kronologikus sorrendben eseményeket, történeteket, és magyaráz, határoz meg fogalmakat, úgy, hogy ez nem töri meg a „tudományos történetalakítást”, nem száraz meghatározás, elmélkedés, hanem a szöveg szerves része. Külön figyelemre méltó, hogy olyan újmédiákkal is foglalkozik, mint a fénykép és a film. Az írás elterjedése és beépülése a mindennapi kultúrába és a privát szférába érdekes bevezetője ennek a részegységnek, tulajdonképpen arra mutat rá, hogy ugyanaz a folyamat játszódott le a 20. században a fénykép, a film, tágabb értelemben a sajtó esetében, melyek új tereket nyitottak minden „használójuk” számára. Egy rövid rész jutott az erdélyi sajtó történetébe való betekintésnek is, mely rész naprakészen az internetes világ lehetőségeinek bemutatásával, a cyber- vagy e-folklor kifejezések megjelenésével zárul. A tanulmány másik kiemelten fontos fejezete a szocialista-kommunista népi kultúrával foglalkozik, pontosabban felteszi a kérdést, hogy egyáltalán van-e létjogosultsága erről beszélni. A fejezet jó áttekintése a szocializmusban átalakult írásbeliségnek, annak, ahogyan 1945 után megnőtt az írni-olvasni tudók száma, illetve annak, hogy a korabeli vezetés ezt milyen tudatosan használta ki, pontosan látva, hogy a propaganda egyik leg-hatékonyabb eszköze lehet a sajtó, a könyv. De nemcsak a korban közkedvelt és népszerűsített regények, könyvek áttekintése válik lehetségessé az olvasó számára, hanem a román filmgyártásba is betekintést enged a szöveg (mely a történelmi témákat kedvelte a leginkább). A tanulmány zárófejezete a kolozsvári néprajzoktatás, illetve a Kriza János Néprajzi Társaság múltját és jelenét tárja fel.

A kötet második tanulmánya szintén Keszeg Vilmos munkája, mely magyar nyelven is megjelent már, 2013-ban az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadásában: *Lokális történelmek. A lokális emlékezet alakzatai* címmel. A tanulmányban, melyben a szerző elsősorban francia szakirodalomra

támaszkodik, a lokális emlékezet öt formáját különíti el: a toronygombiratokat, az egyházi és egyházkerületi monográfiákat, a közigazgatási egységek monográfiáit, a tananyagként kidolgozott településtörténeteket és a településmonográfiákat. Már magából a felsorolásból is kitűnik a tény, melyet Keszeg részletesen is elemez, hogy a lokális emlékezet szoros kapcsolatban állt, áll az írásbeliség elterjedésével. Az összegzésben fogalmaz meg egy a kötet címének vonatkozásában fontos gondolatot, hogy a lokális történelem az emlékezet által válik az adott közösség kulturális örökségévé, örökségének részévé.

A kötet következő tanulmányát Jakab Albert Zsolt jegyzi, és szintén a lokális emlékezet témájával foglalkozik. Tanulmánya nem annyira általános, a 19. és 20. századi magyar viszonyokra koncentrál, az emlékezés formáit vizsgálja. A közel húszoldalas felsorolás a kolozsvári lokális emlékezet elemeivel foglalkozik, eseményekkel, motívumokkal, a megemlékezés ceremóniájával. A számbavételen túl a tanulmány egyik legfontosabb eredménye a következtetés, hogy az emlékezés gyakorlata alapvetően a halotti kultushoz, illetve az egyházi rituálékhoz kapcsolódott, kapcsolódik.

A kiadvány negyedik tanulmánya Vajda András szövege, mely egy 2016-ban megjelent szöveg fordítása, eredeti címe: *Hagyomány, örökség, érték. A hagyomány használatának változó kontextusai*. Vajda írása nagyon aktuális, a hagyományt, a kultúrát a jelen társadalmi, politikai és tudományos keretei között vizsgálja. Érdekes, ahogyan a hagyomány és örökség viszonyát tárgyalja, idézem: „ha a hagyomány a mindennapokba beágyazott, jelenben élő múlt, akkor az örökség az a jelenben élő múlt, ami levált a mindennapokról.” A szöveg egyik legizgalmasabb fejezete, hagyomány és internet kapcsolatát tárgyalja, rámutatva, hogy a modern technológiák átírják a szokványos átörökítési formákat, és lehetőséget adnak a globalizálódásra. Külön egység foglalkozik a hungarikumok kérdésével, illetve ahogy a szerző beszél róla, a hungarikum mozgalommal. Az elméletileg alulról

építkező, de az igencsak központosított értékel-tárára, értékmegőrzésre koncentráló folyamatot annak minden pozitív és negatív vonatkozását ki-elemezve mutatja be.

Tánczos Vilmos tanulmánya, mely a csiksomlyói búcsúhoz, illetve zárandoklathoz kapcsolódik, inkább egy részletes esettanulmány. Tánczos szövegében azzal foglalkozik, hogy a csiksomlyói búcsúnak – melynek 2016-ban napirendre került a szellemi világörökségi listára való felvétele – milyen ideológiai és kulturális-gazdasági vonatkozásai vannak napjainkban. A szerző többek között kifejti, hogy maga a búcsú hogyan alakult át, értékelődött át az elmúlt évtizedekben, hiszen eredetileg egyfajta rituális drámaként tekinthettünk rá, melynek komoly teológiai alapja volt, ám mára más érdekek, értékek váltak uralkodóvá. A tanulmány tulajdonképpen egy jelenleg is átalakulóban lévő zárandoklatot, búcsút tárgyal különböző kontextusokban, a helyi és nemzetközi értékét vizsgálva, egyházi és szekuláris szempontokat is felvezetve. Tánczos rávilágít, hogy az a fajta vallásos hagyomány, melyet egykor a néprajzkutatók leírtak, tulajdonképpen eltűnőben van. Maga a búcsú és a zárandoklat egyfajta hibridtevékenységgé vált, melyben, ha meg is található még a vallási elem, a résztvevők magatartása és viszonyulása átalakult, átalakulóban van a modern, fogyasztói társadalmat jellemző elvek mentén. A szerző arra is rámutat, hogy ez tulajdonképpen egy visszafordíthatatlan folyamat, és a búcsú hagyományos értékeit nem az UNESCO listára való felkerülése fogja megvédeni.

Szabó Árpád Tőhötöm kultúra és kulturális örökség kérdéskörével foglalkozik konkrét erdélyi példák tükrében. Tanulmányának nyitó gondolata, hogy napjainkban a kulturális örökség fogalma kezdi a kultúra fogalmát „maga alá gyűrni”, nem először tűnik fel ebben a kötetben, tulajdonképpen egyfajta paradigmaváltásról van szó. A szerző tanulmányát a Kis-Küküllő menti, illetve a Bonyhán végzett kutatásaira alapozza. A tanulmány egyik vissza-visszatérő gondolata a kulturális örökség fogalmának és az etnikai alapú rivalizációnak

az összekapcsolása, mely gondolat egyébként jól tükrözi a szerző objektív, kritikus hozzáállását a témához. Összegzésében is kifejti, hogy a kulturális örökség alapvetően kozmopolita, globális, multikulturális elképzelése nem mindig tud összhangban kerülni a gyakorlattal (főleg a kevésbé fejlett országok esetében), gazdasági tényezők, a centrum-periféria kapcsolata, nemzeti érdekek, politikai kontextusok befolyásolják egy-egy térség örökségfelfogását.

Sziksai Mária tanulmánya, mely 2017-ben az Erdélyi Múzeum 2. számában magyarul is megjelent, *A kulturális örökség melankóliája* címet viseli. Már maga a cím is figyelemfelkeltő, akárcsak a tény, hogy kutatása egyik fontos forrását az Erdélyi Értékek Tára jelentette, ebben a komplex online adatbázisban vizsgálta Nagykaroly és a környező települések jelenlétét. A szerző az Erdélyi Értékek Tárának példáján keresztül foglalkozik örökség és patrimonizáció kérdésével, olyan részletekre kitérve, mint a patrimonizáció miatt felerősödött turizmus hatása a lokális közösségekre. Izgalmas fejezete a tanulmánynak az, mely a patrimonizáció és a tudományos gondolkodás kapcsolatával foglalkozik, tulajdonképpen a „szakma” viszonyulását tárgyalja. Rámutat, hogy az örökségesítési folyamatok nemcsak a helyi közösségekre hatnak, hanem a néprajzkutatók, antropológusok is kell tudatosítsák, hogy olyan újszerű folyamatokról van szó, amelyek hagyományok, közösségek megítélését is befolyásolhatják. A kutatók pedig e változások közepette látókörüket szélesítve kell a tudományosság útján haladjanak, hangsúlyozva maguk és a nagyközönség számára is, hogy a patrimonizáció a kultúra csak egy vékony szeletét érinti.

Könczei Csilla szövege egy jellegzetes erdélyi táncnak, a boricának az esettanulmányára épül, de olyan elméleti kérdésekkel foglalkozik, mint a szellemi tulajdonokra, konkrétan a különböző történelmi időkben kialakult táncokra, táncrendekre vonatkozó (tulajdon)jogok. A szöveg kiválóan rávilágít arra, hogy egy olyan térségben, ahol nagy etnikai diverzitás tapasztalható a térség kultúrájának elemei, így konkrétan a táncok eredete

és „birtoklása” egyaránt sok kérdést vetnek fel. A szerző a borica kialakulására vonatkozó legvalószínűbb hipotézist tárja az olvasók elé, egészen annak 11. századi gyökereiig visszanyúlva. Összegzésében hangsúlyozza, hogy egy tánc mint az örökség egy birtokolható eleme nem köthető nemzethez, nemzetiséghez, hiszen az ilyen irányú próbálkozások nem lehetségesek interetnikus konfliktusok kialakulása nélkül.

Pozsony Ferenc tanulmánya szintén egy nagyon konkrét esettanulmány, a prázsmári evangélikus temetővel foglalkozik. A tanulmány bevezetője a helyi kulturális viszonyok bemutatásával, illetve a szász temetkezési szokások leírásával kezdődik. A szerző kihangsúlyozza, hogy a szászok egyre csökkenő létszáma miatt különös, izgalmas emlékcsoportról beszélhetünk, hiszen eltűnően lévő (sőt az emlékek száma már a 20. század folyamán is csökkent, illetve egyre kevesebb új emlék született a szászok migrációs tevékenysége miatt). A prázsmári temető kiemelkedő gazdagságú a sírok díszítése, illetve vizuális elemeinek tekintetében, Pozsony ezen elemek típusait veszi számba és írja le. A szöveges bemutatást képi anyag kíséri.

Szöcsné Gazda Enikő tanulmánya a székelyföldi háziipar változásait mutatja be a 20. században, konkrétan a vert csipkéekkel foglalkozik. A szerző röviden felvázolja a téma irodalmát is, illetve a csipkeverés társadalmi vonatkozásait is tárgyalja, valamint megítélését egészen a 16. századtól a szocialista-kommunista rendszerig. Két konkrét települést emel ki a szerző, a Hargita megyei Székelyszentkirályt és a Kovászna megyei Zágont, kitérve a tipikus formák, minták leírására.

A tanulmányok sorát Peti Lehel írása zárja, mely migráció és etnikum kérdéskörével foglalkozik a moldvai csángók példáján keresztül. A tanulmány adatgazdag és nagyon aktuális, akár 2017-es adatokkal is dolgozik. Tánczos Vilmos kutatásaira is hivatkozva jegyzi le, hogy az alapvetően kisebbségi keretek közt élő csángó lakosságnak, még a székely, illetve magyar közösséggel sem jó a viszonya, mivel mind a magyarországi, mind az

erdélyi magyar népesség diszkriminatívan viszonyul hozzájuk. A szerző részletesen foglalkozik a csángók jelenkori migrációjával, illetve a vendégmunkásokkal, a jelenség gazdasági vonatkozásaival. Ám a gazdasági következményeknél talán még érdekesebb a külföldi munkának a csángók identitására gyakorolt hatása, hiszen a célszágok lakói (is) negatívan viszonyulnak hozzájuk. A szerzői által végzett közvéleménykutatások során a megkérdezett csángók „inkább románnak” vallották magukat, de a már 15-20 éve Olaszországban dolgozók esetében az is megfigyelhető, hogy egy „olasz identitás” alakult ki. A csángó identitás kérdése jól szemlélteti, hogy kisebbségi körülmények között milyen új irányok rajzolódhatnak ki, hogy az identitástudatra, hogyan hatnak, hathatnak a társadalmi mozgások, gazdasági szükségletek.

Jelen kötet nem az az olvasmány, amit laza mozdulattal összecsuk és visszatessz a polcra az olvasó a tizenegy tanulmány elolvasása után. Esettanulmányokat olvasunk, helyi közösségek, sajátos jelenségek példáit látjuk, ám a bevezetők és konklúziók, a közbeékelte kérdésselvetések nehéz kérdéseket feszegetnek. A kötet szerzői úgy beszélnek örökségről, kultúráról, kisebbségi létről, hogy amit mondanak, minden aktuális, a jelen, a változó jelen részei. Új folyamatok, új irányok mutatkoznak meg, melyek felett a szakma sem tud még ítélni. Látja, rögzíti és próbálja értelmezni a változásokat, de mint oly gyakran, a válaszok csak még több kérdést szülnék. Így hát maga a kötet is kijelöl új (kutatási) irányokat.

És hogy mit ad ez a kötet a francia antropológusnak, az amerikai szociológusnak vagy a kínai etnológusnak? Jó estben nekik is kérdéseket. És remélhetőleg a felismerést, hogy legyen szó bármely globális koncepcióról – akár a kulturális örökségről –, vannak helyzetek és helyzetek, helyek és helyek, közösségek és közösségek, és bár szépek és hasznosak a skatulyák, vannak, amik mindig is ki fognak lógni. De ezekkel a kilógó „örökségdarabokkal” is érdemes, kell foglalkozni.

Tóth Gödri Iringó